Original Article **Open Access**

Health Law Journal

2025; 3: e14

International ThinkTank of Human Dignity | The Bioethics and Health Law Institute | The Iranian Association of Medical Law

The Right to Adequate Nutrition: The Role and obligation of States in Ensuring the Right to Food for Children

Zahra Haghvaysi[1*], Mostafa Fazaeli[1], Ali Akbar Haghvaysi[2]

1. Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.
2. Food and Beverage Supervision Administration, Vice Chancellor for Food and Drug, Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The right to adequate food and nutrition entails freedom from hunger and sustainable access to sufficient, nutritious, and culturally appropriate food. This right is of particular importance for children, who are highly vulnerable due to their developmental needs and their inability to secure food independently. Deprivation from proper nutrition can cause irreversible harm to their physical and mental health and significantly affect their future. The right to food is enshrined in international instruments such as Article 25 of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the Convention on the Rights of the Child. As a socio-economic right, its realization is progressive and requires appropriate measures based on each state's capacities and international cooperation.

Methods: This study employs a descriptive-analytical approach and uses library-based data, along with reports from international organizations such as the United Nations, FAO and UNICEF. It evaluates the human rights obligations of states regarding the right to food for children and comparatively analyzes their policies and governance frameworks.

Ethical Considerations: In this study, ethical considerations regarding the authenticity of texts, scientific honesty, and trustworthiness in citing sources have been observed.

Results: Efforts to reduce global poverty by half by 2024 have not fully achieved their goals. Measures such as developing national strategies, enacting relevant legislation, enabling legal claims related to the right to food and acceding to optional protocols that provide complaint mechanisms are essential steps toward realizing this right at both national and international levels.

Conclusion: Ensuring children's right to food requires specific protective measures, effective implementation mechanisms, and a multidimensional, human rights-based approach. States are obligated to adopt and implement policies such as sustainable agriculture, food waste reduction and the strengthening of social protection systems to ensure equitable and lasting access to adequate food, particularly for children.

Keywords: Right to Food of Children; Sustainable Food Security; Human Rights Obligations; Enforcement Mechanisms

Corresponding Author: Zahra Haghvaysi; **Email:** zahrahaghvasi@gmail.com

Received: August 03, 2025; **Accepted:** September 27, 2025; **Published Online:** November 22, 2025

Please cite this article as:

Haghvaysi Z, Fazaeli M, Haghvaysi AA. The Right to Adequate Nutrition: The Role and obligation of States in Ensuring the Right to Food for Children. Health Law Journal. 2025; 3: e14.

Copyright©2025, the Authors. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format for any purpose, even commercially) and Adapt (remix, transform and build upon the material for any purpose, even commercially) under CC BY 4.0 terms.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

دسترسی آزاد | مقاله پژوهشی

مجله حقوق سلامت

دوره سوم، ۱۴۰۴

حق بر تغذیه مناسب: نقش و تعهد دولت‌ها در تأمین حق بر غذای کودکان

زهرا حق‌ویسی[۱*]، مصطفی فضائلی[۱]، علی‌اکبر حق‌ویسی[۲]

۱. گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

۲. اداره نظارت بر مواد خوراکی و آشامیدنی، معاونت غذا و دارو، دانشگاه علوم پزشکی قم، قم، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: حق بر غذا و تغذیه سالم، به معنای رهایی از گرسنگی و دسترسی پایدار به غذای کافی، مغذی و متناسب با نیازهای عرفی افراد است. این حق برای کودکان اهمیت بیشتری دارد، چراکه آنان به دلیل رشد جسمی و ذهنی، نیازهای تغذیه‌ای خاصی دارند و خود توانایی تأمین غذای مناسب را ندارند. محرومیت از این حق می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری به سلامت و آینده زندگی آنان وارد سازد. این حق در اسناد بین‌المللی چون ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و کنوانسیون حقوق کودک تصریح شده و از جمله حقوق اقتصادی ـ اجتماعی محسوب می‌شود که تحقق آن تدریجی و متناسب با ظرفیت‌های هر کشور و در تعامل با همکاری‌های بین‌المللی است.

روش: این پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی و با بهره‌گیری از داده‌های کتابخانه‌ای و گزارش‌های نهادهای بین‌المللی، از جمله سازمان ملل متحد، فائو و یونیسف انجام شده و به بررسی تعهدات حقوقی دولت‌ها در تأمین امنیت غذایی کودکان و تحلیل تطبیقی سیاست‌ها و حکمرانی آن‌ها در این زمینه می‌پردازد.

ملاحظات اخلاقی: در این پژوهش، جنبه‌های اخلاقی شامل اصالت متون، صداقت علمی و امانتداری در استناد به منابع رعایت شده است.

یافته‌ها: بررسی‌ها نشان می‌دهد تلاش‌ها برای کاهش فقر جهانی تا سال ۲۰۲۴ به اندازه کافی موفق نبوده‌اند. تدوین استراتژی‌های ملی، قانونگذاری‌های حمایتی، اقامه‌پذیری دعاوی مربوط به حق بر غذا و الحاق به پروتکل‌های اختیاری بین‌المللی، از جمله گام‌های مؤثر در ارتقای این حق هستند.

نتیجه‌گیری: تأمین حق تغذیه کودکان نیازمند تدابیر حمایتی ویژه، سازوکارهای اجرایی مؤثر و رویکردی چندبعدی با محوریت حقوق بشر است. دولت‌ها موظف‌اند با اجرای سیاست‌هایی چون توسعه کشاورزی پایدار، کاهش ضایعات غذایی و تقویت حمایت‌های اجتماعی، این حق را تضمین نمایند.

واژگان کلیدی: حق بر غذای کودکان؛ امنیت غذایی پایدار؛ تعهدات حقوق بشری؛ سازوکارهای تأمین حق

نویسنده مسئول: زهرا حق‌ویسی؛ **پست الکترونیک:** zahrahaghvasi@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۲؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۴/۰۷/۰۵؛ **تاریخ انتشار:** ۱۴۰۴/۰۹/۰۱

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Haghvaysi Z, Fazaeli M, Haghvaysi AA. The Right to Adequate Nutrition: The Role and obligation of States in Ensuring the Right to Food for Children. Health Law Journal. 2025; 3: e14.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

مقدمه

حق بر غذا به عنوان یکی از حقوق بشری، در زمره حق‌های مندرج در میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرد. به موجب این میثاق «حق بر غذا»، حق بر رهایی از گرسنگی و دسترسی پایدار به غذا با کیفیت و کمیتی است که پاسخگوی نیازهای غذایی و عرفی باشد. تأمین این حق از طریق برآوردن نیازهای اولیه و اساسی انسان، زمینه‌ساز تحقق سایر حقوق بشری است. از این رو ارتباطی تنگاتنگ با کرامت انسانی دارد. نخستین‌بار به حق بر غذا در ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر اشاره شد. پس از آن نیز در کنوانسیون‌های متعدد و قطعنامه‌های سازمان‌ها و کنفرانس‌های بین‌المللی از این حق سخن گفته شد. در اهمیت این حق همین بس که نقض آن، تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی توصیف شده است. مطابق ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک و ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تأمین تغذیه مناسب برای کودکان از وظایف اساسی دولت‌ها محسوب می‌شود. با این حال، عواملی نظیر نابرابری‌های اقتصادی، بحران‌های زیست‌محیطی و تغییرات اقلیمی، تحقق این حق را با چالش‌های جدی مواجه کرده‌اند.

سند ۲۰۳۰ توسعه پایدار سازمان ملل متحد در هدف شماره ۲ از اهداف توسعه پایدار با عنوان «پایان‌دادن به گرسنگی»، به طور خاص بر موضوع تغذیه کودکان و گروه‌های آسیب‌پذیر تمرکز دارد. در چهارچوب این هدف، بر ضرورت مقابله با سوءتغذیه در میان کودکان زیر پنج سال و تأمین نیازهای تغذیه‌ای دختران نوجوان، زنان باردار و شیرده و سالمندان تأکید شده است. بر اساس هدف فرعی ۲.۲ این سند، کشورها متعهد شده‌اند تا سال ۲۰۳۰ به تمامی اشکال سوءتغذیه پایان دهند و تا سال ۲۰۲۵ به اهداف بین‌المللی در زمینه کاهش کوتاه‌قدی و لاغری شدید در کودکان زیر پنج سال دست یابند (۳-۱).

سازمان خواربار و کشاورزی در سال ۲۰۲۴ در روز جهانی غذا، شعار «حق داشتن غذا، برای زندگی بهتر و آینده‌ای بهتر را انتخاب کرده است. در بیانیه این سازمان به مناسبت این روز آمده است که کشاورزان جهان، غذای کافی برای تغذیه حتی بیشتر از جمعیت جهان تولید می‌کنند، اما گرسنگی همچنان ادامه دارد. حدود ۷۳۳ میلیون نفر در جهان به دلیل شوک‌های آب و هوایی مکرر، درگیری‌ها، رکود اقتصادی و نابرابری با گرسنگی مواجه هستند. این امر به شدت بر اقشار فقیر و آسیب‌پذیر تأثیر می‌گذارد که منعکس‌کننده نابرابری‌های گسترده در بین کشورها و در داخل کشورها است. همه آحاد بشر حق دارند غذای کافی داشته باشند. غذای کافی به مفهوم تنوع تغذیه، مقرون به صرفه‌بودن آن، دسترسی و ایمنی غذایی است. با این وجود بیش از ۲/۸ میلیارد نفر در جهان توانایی تأمین یک رژیم غذایی سالم را ندارند. رژیم‌های غذایی ناسالم عامل اصلی همه اشکال سوءتغذیه هستند، چه کمبود ریزمغذی‌ها و چه زیادی دریافت کالری. این مشکلات در حال حاضر در اکثر کشورهای دنیا وجود دارد و طبقات اجتماعی ـ اقتصادی مختلف را دربر می‌گیرد (۴).

امنیت غذایی مقوله‌ای حاکمیتی است که بسیاری از مجریان حاکمیت و عموم مردم در آن ایفای نقش می‌کنند (۵)، امنیت غذایی زیربنای امنیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور است و به عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق فرد و جامعه محسوب می‌شود. همچنین حقوق نسل‌های آینده از طریق حفاظت از منابع پایه تولید و بهره‌برداری پایدار از این منابع مد نظر قرار می‌گیرد. به علاوه غذا، کارکردهای سیاسی ـ امنیتی در قالبی نوین بر عهده گرفته است و نظم نوین جهانی و استیلای حاکمیتی، به غذا به عنوان عاملی مهم در مناسبات جهانی وابسته است (۵).

اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران نظیر اصل ۴۳ قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، سیاست‌های کلی سلامت و برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، صراحتاً دولت را موظف به تأمین نیازهای اساسی، از جمله تغذیه سالم و کافی برای آحاد جامعه به ویژه اقشار آسیب‌پذیر همچون کودکان کرده است. اصل ۴۳ قانون اساسی، تأمین نیازهای اولیه شامل خوراک را جزء وظایف اقتصادی دولت می‌داند. همچنین «سیاست‌های کلی سلامت» ابلاغی مقام معظم رهبری، بر دسترسی عادلانه مردم به خدمات سلامت و تغذیه سالم تأکید دارد. در همین راستا،

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

شورای عالی سلامت و امنیت غذایی به ریاست رییس‌جمهور و دبیری وزیر بهداشت، به عنوان نهاد سیاستگذار کلان، مأموریت دارد سیاست‌های حمایتی برای ارتقای امنیت غذایی را به ویژه برای کودکان تدوین و اجرا کند. با این حال، بررسی عملکرد این شورا در زمینه تأمین حق بر تغذیه کودکان نشان می‌دهد که فاصله قابل توجهی میان سیاستگذاری و اجرای مؤثر آن وجود دارد (۹-۶).

متأسفانه فقر و سوءتغذیه در کنار هم یک زنجیره و سیکل معیوبی را ایجاد می‌کنند که همدیگر را تقویت نموده و سبب بدترشدن وضعیت جامعه به ویژه کودکان در تمامی ابعاد می‌شود. مادرانی که با سوءتغذیه مواجهند، فرزندانی را به دنیا می‌آورند که بیشتر مستعد بیماری و مرگ زودرس هستند، کودکان مریض و گرسنه در مدرسه نتیجه مطلوبی نمی‌گیرند، لذا از مهارت کافی برخوردار نمی‌شوند و نهایتاً درآمد کافی برای سیرکردن خویش و خانواده‌شان را در آینده به دست نمی‌آورند و این چنین است که چرخه فقر و بیماری و گرسنگی همچنان تداوم میابد (۱۰).

در تمامی کشورها مقابله با ناامنی غذایی، فقر و سوءتغذیه، از جمله وظایف اصلی دولت‌هاست که تمامی ارگان‌های ذی‌ربط باید در کنار هم بر علیه آن مقابله کنند و آن را به عنوان یک اولویت در برنامه خود قرار دهند.

روش

روش‌شناسی این پژوهش مبتنی بر داده‌یابی کتابخانه‌ای و تحلیل اسنادی است. همچنین بخش‌هایی از داده‌های پژوهش از طریق بررسی منابع معتبر بین‌المللی همچون گزارش‌های سازمان ملل متحد، سازمان خواربار و کشاورزی، صندوق کودکان ملل متحد و همچنین اسناد سیاستی و برنامه‌های اجرایی دولت جمهوری اسلامی ایران گردآوری شده‌اند. پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد توصیفی ـ تحلیلی، به بررسی الزامات و تعهدات دولت‌ها در زمینه تحقق حق بر تغذیه کودکان، به ویژه در گروه سنی ۶ تا ۵۹ ماهه، پرداخته است. در بخش اسناد داخلی، تحلیل محتوای شیوه‌نامه اجرایی برنامه حمایتی تغذیه‌ای کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه مبتلا به سوءتغذیه در خانوارهای نیازمند (مبتنی بر آزمون وسع) محور اصلی به عنوان سند کلیدی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته است (۱۱).

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها

خلاصه این شیوه‌نامه که به طور مشترک توسط دفتر بهبود تغذیه جامعه وزارت بهداشت، اداره سلامت سازمان برنامه و بودجه کشور و دفتر امور حمایتی و توانمندسازی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در آبان‌ماه ۱۴۰۲ (با هماهنگی سایر وزارتخانه‌ها، نهادها و دستگاه‌های ذی‌ربط) در بحث امنیت غذایی جهت دستیابی به هدف تأمین حق بر غذای کودکان زیر ۵ سال تدوین شده، شرح وظایف نهادهای ذیربط را به شرح ذیل مقرر کرده است:

۱ـ وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی

اهداف کلی: بهبود وضعیت تغذیه و رشد کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه.

اهداف اختصاصی: ۱ـ کاهش سوءتغذیه، لاغری، کم‌وزنی و کوتاه قدی کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه؛ ۲ـ ارتقای الگوی تغذیه صحیح کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه؛ ۳ـ ارتقای کیفیت خدمات مشاوره تغذیه به مادران از طریق کارشناسان تغذیه در مراکز خدمات جامع سلامت؛ ۴ـ ارتقای آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در زمینه الگوی تغذیه صحیح و رشد کودکان؛ ۵ـ ارتقای کیفیت اقلام غذایی و دریافت اقلام غذایی تعریف‌شده از طریق شارژ الکترونیکی بر روی حساب یارانه‌ای سرپرست خانوار بر اساس نیازهای تغذیه‌ای کودک.

استراتژی:

ـ شناسایی کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه مبتلا به سوءتغذیه.

ـ تعیین سبد غذایی مورد نیاز کودکان مبتنی بر کالری مورد نیاز و متناسب با اعتبار و بودجه تخصیص‌یافته از سوی

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

سازمان برنامه و بودجه و تهیه و ارائه برنامه غذایی به همراه آموزش‌های لازم.

ـ ارتقای کیفیت خدمات بهداشتی ـ تغذیه‌ای کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه به منظور رفع اختلالات رشد و تکامل و افزایش ضریب.

ـ هوشی و تقویت سیستم ایمنی کودکان.

ـ آموزش کارکنان بهداشتی و مادران در خصوص تغذیه کودکان (تغذیه با شیر مادر، اصول تغذیه تکمیلی، تغذیه کودکان (یک تا پنج سال)، پایش رشد، تفسیر منحنی‌های رشد، اهمیت مصرف مکمل‌ها و منابع غذایی آنان.

ـ پایش و نظارت مستمر از فعالیت‌های اجرایی برنامه.

ـ ارسال آمار و اطلاعات مرتبط با گروه هدف به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

۲ـ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

ـ بررسی آزمون وسع سرپرست خانوار دارای کودک ۶ تا ۵۹ ماهه مبتلا به سوءتغذیه توسط پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان.

وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و اولویت‌بندی افراد بر اساس دهک‌بندی ۱ تا ۱۰ از طریق طرح کالابرگ الکترونیکی و ارسال اطلاعات کودکان واجد شرایط در سراسر کشور به دفتر بهبود تغذیه جامعه.

ـ مشخص‌نمودن اعتبار تخصیص‌یافته برای هر کودک بر اساس اعتبار تخصیص‌یافته از سوی سازمان برنامه و بودجه برای اجرای طرح.

ـ تأمین و شارژ ماهانه دریافت اقلام غذایی تعریف‌شده از طریق شارژ الکترونیکی بر روی حساب یارانه‌ای سرپرست خانوار.

ـ غذایی برای کودکان واجد شرایط.

۳ـ سازمان برنامه و بودجه کشور

ـ تأمین و تخصیص اعتبار مربوط به «برنامه رفع سوءتغذیه کودکان» از سوی سازمان برنامه و بودجه به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و توزیع این اعتبار در بستر طرح کالابرگ الکترونیکی.

اقدام سایر نهادها در راستای تأمین حق بر غذای مناسب کودکان:

۴ـ وزارت آموزش و پرورش

دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها و کارکنان مدارس بخش قابل توجهی از جمعیت کشور را دربر می‌گیرند. از این رو آموزش اطلاعات صحیح غذا و تغذیه‌ای که در قالب طرح‌های بهداشتیاران، تربیت مدرس آموزش غذا و تغذیه، برگزاری کارگاه آموزشی تغذیه، طرح آهن یاری هفتگی (۱۶ هفته متوالی در یک سال)، آموزش ضمن خدمت تغذیه و بهداشت، طرح شیر در مدرسه، پایگاه تغذیه سالم (بوفه مدارس) و... صورت گرفته است. همچنین همکاری در تألیف کتب درسی، همکاری در اجرای الگوی استانی برای جیره میان وعده غذایی دانش‌آموزان، از دیگر برنامه‌های این سازمان می‌باشد. همچنین برنامه یک وعده غذای گرم به کودکان ۶-۳ سال در روستامهدها و مهدکودک‌های حاشیه مناطق محروم شهرها که به عهده سازمان بهزیستی بود (در حال حاضر به سازمان آموزش و پرورش تفویض شده است)، به عنوان یک برنامه حمایتی از حق غذا بر کودک ارائه می‌شد.

۵ـ وزارت جهاد کشاورزی

آموزش کشاورزان در راستای استفاده بهینه از سموم و کودهای شیمیایی در راستای پیشگیری از انواع سرطان به ویژه در کودکان.

۶ـ سازمان ملی استاندارد

تدوین و تجدید نظر استانداردهای صنایع غذایی یکی از برنامه‌های سازمان ملی استاندارد ایران در راستای امنیت سلامت غذایی، بهبود ایمنی اجباری‌شدن اجرای استانداردهای نان، بازبینی محتوی نمک و شکر محصولات در راستای کاهش دریافت نمک و شکر در مواد غذایی (به ویژه در محصولات صنعتی مثل چیپس، پفک، هله‌هوله و محصولات غذایی آماده از جمله فست فودها) است.

۷ـ صدا و سیما

سازمان صدا و سیما در ایجاد فرهنگ و سواد تغذیه‌ای و ارتقای آگاهی مردم نقش بسیار اساسی، از جمله تهیه و پخش تیزرهای آموزشی تلویزیونی، ممانعت از پخش تبلیغات مواد غذایی و یا اقلامی که به سلامت جامعه صدمه وارد می‌آورد، از برنامه‌های صدا و سیما می‌باشد (۱۲).

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

شاخص جهانی ناامنی غذایی و گرسنگی از ۴ نشانگر، شامل درصد جمعیت با تغذیه ناکافی (دریافت انرژی کمتر از مقدار توصیه‌شده)، درصد کودکان زیر ۵ سال کوتاه‌قد، درصد کودکان زیر ۵ سال لاغر و درصد مرگ کودکان زیر ۵ سال به دست می‌آید. بر اساس گزارش‌های سازمان جهانی بهداشت و صندوق کودکان ملل متحد در سال ۲۰۱۹ شیوع کوتاه‌قدی، کم‌وزنی، اضافه وزن/ چاقی و کمبود ریزمغذی‌ها در کودکان زیر ۵ سال به ترتیب ۱۴۹ میلیون، ۵۰ میلیون، ۳۸/۲ میلیون و ۳۴۰ میلیون در سرتاسر گیتی بوده است. همچنین در سال ۲۰۲۱ سوءتغذیه شامل کوتاه‌قدی، لاغری و کم‌وزنی، عامل تقریباً ۴۵ درصد مرگ و میر کودکان این گروه سنی گزارش شد. بر اساس آخرین آمار سازمان جهانی بهداشت و صندوق کودکان سازمان ملل متحد (یونیسف) در سال ۲۰۲۱، شیوع لاغری، کوتاه‌قدی و کم‌وزنی در کودکان زیر پنج سال جهان به ترتیب ۷، ۲۲ و ۱۷/۶ درصد می‌باشد. همچنین بر اساس گزارش جهانی تغذیه یونیسف، ایران در سال ۲۰۱۶ در میان نزدیک به ۱۳۰ کشور از نظر کوتاه‌قدی و لاغری به ترتیب در رتبه ۱۴ و ۵۳ قرار گرفت. در سال ۲۰۲۰، نتایج یک فراتحلیل نشان داد که شیوع کم‌وزنی، کوتاه‌قدی و لاغری ۸/۴، ۱۴/۵ و ۵/۶ درصد در بین کودکان ۰ تا ۶ سال ایرانی بوده است. آخرین بررسی ملی وضعیت تغذیه و رشد کودکان در سال ۱۳۹۶ که توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی انجام شده است، حاکی از آن است که شیوع کوتاه قدی (سوءتغذیه مزمن و طولانی‌مدت) و لاغری (سوءتغذیه زمان حال) کودکان زیر ۵ سال طی سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۶ به ترتیب از حدود ۲۰ درصد در سال ۱۳۷۴ به ۴/۷ درصد (کوتاه‌قدی) و از ۷ درصد به ۴/۳ درصد (لاغری) رسیده است (۱۱، ۱۳).

به نظر می‌رسد این نتایج نشانگر موفقیت دولت‌ها در اجرای سیاست‌های حمایتی مرتبط با امنیت غذایی و حق بر غذا کودکان (همچون تخصیص یارانه‌های غذایی به غذاهای استراتژیک، از جمله آرد و نان، ارائه کالابرگ به خانواده‌ها در دهک‌های پایین جامعه به خصوص مادران باردار، شیرده و کودکان، اجرای برنامه‌های مکمل یاری برای مادران باردار، شیرده و کودکان از ۳ الی ۵ روزگی تا دو سالگی، تأمین یک وعده غذای گرم در حاشیه شهرها و روستا مهدهای تحت پوشش بهزیستی، و برنامه تغذیه‌ای در مدارس) طرح ملی توزیع شیر رایگان در مدارس و مکمل یاری هفتگی با آهن خوراکی و ویتامین D به صورت ماهیانه (نظارت بر زنجیره تأمین مواد غذایی مناسب مانند دسترسی فیزیکی و اقتصادی به مواد غذایی، کنترل قیمت‌ها) به منظور مقابله با سوءتغذیه بوده است، اما با پیشامد همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ در جهان و ایران و تبعات اقتصادی آن و همچنین تحریم‌های بین‌المللی و افزایش قیمت مواد غذایی و...، منجر به بازگشت شیوع سوءتغذیه کودکان به ویژه در مناطق محروم کشور شد که نتایج رصد مجدد برنامه وضعیت سوءتغذیه و ناامنی غذایی در سال ۱۴۰۰ در استان‌های کم‌برخوردار کشور (مانند سیستان و بلوچستان، کرمان، هرمزگان، ایلام، کهگیلویه و بویر احمد، خوزستان و خراسان جنوبی) حاکی از افزایش ۳-۲ برابری لاغری و کوتاه‌قدی در کودکان زیر ۵ سال و افزایش شیوع ناامنی غذایی در این استان‌ها می‌باشد.

به طور کلی این نتایج از عدم موفقیت کامل اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی دولت خبر می‌دهد که زنگ خطریست برای سیاستمداران تا برنامه‌های ملی پیشگیرانه برای مبارزه با سوءتغذیه مزمن را هرچه زودتر طراحی و اجرا کنند (۱۳-۱۱).

بحث

تغذیه مناسب یکی از حقوق بنیادین بشر و جزء لاینفک حق بر حیات، بقا و رشد کودکان به شمار می‌آید. اسناد بین‌المللی همچون میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کنوانسیون حقوق کودک و دستورکار توسعه پایدار ۲۰۳۰، دولت‌ها را موظف به اتخاذ تدابیر مؤثر برای تأمین امنیت غذایی کودکان به ویژه در سال‌های آغازین زندگی می‌دانند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ایفای مؤثر نقش دولت‌ها در تحقق حق بر غذای کودکان، مستلزم رویکردی چندبعدی، چندبخشی و عدالت‌محور است که فراتر از

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

برنامه‌های مقطعی رفاهی و مداخلات تغذیه‌ای، نیازمند تعهد سیاسی پایدار، تخصیص منابع کافی، مشارکت فرابخشی و پاسخگویی نهادهای حاکمیتی است.

مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران نشان داد که این دولت طی سال‌های اخیر تلاش‌های متعددی در راستای تحقق حق بر تغذیه کودکان زیر پنج سال به ویژه گروه سنی ۶ تا ۵۹ ماهه به کار بسته است. این تلاش‌ها در قالب طراحی و اجرای برنامه‌های چندبخشی و مشارکت نهادهای مختلف، از جمله وزارت بهداشت، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، سازمان برنامه و بودجه، وزارت آموزش و پرورش، رسانه ملی، وزارت جهاد کشاورزی و سازمان ملی استاندارد قابل ردیابی است. تصویب و اجرای شیوه‌نامه‌هایی مانند برنامه «رفع سوءتغذیه کودکان» که مبتنی بر رویکردهای حمایتی، آموزشی و تغذیه‌ای طراحی شده‌اند، نشانگر تعهد دولت به اصول مندرج در اسناد بین‌المللی حقوق بشر و سیاست‌های ملی در زمینه تأمین عدالت غذایی و اجتماعی است.

با این حال، تحلیل داده‌های آماری و گزارش‌های میدانی حاکی از آن است که این سیاست‌ها، علیرغم نتایج نسبی مثبت در گذشته، در سال‌های اخیر نتوانسته‌اند به طور کامل به اهداف مورد انتظار خود دست یابند. شواهدی مانند افزایش مجدد نرخ کوتاه‌قدی، لاغری و ناامنی غذایی در استان‌های محروم کشور، پس از دوره‌ای از کاهش، مؤید آن است که تداوم بحران‌های اقتصادی ناشی از تحریم‌ها، پیامدهای همه‌گیری کووید-۱۹ و افزایش بی‌سابقه قیمت مواد غذایی، ساختارهای حمایتی موجود را تضعیف کرده و موجب گسست در روند پیشرفت شاخص‌های تغذیه‌ای شده است، بدین‌ترتیب شکاف میان سیاستگذاری رسمی و واقعیت‌های اجتماعی، به ویژه در مناطق کم‌برخوردار، به وضوح قابل مشاهده است.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که دولت‌ها به ویژه در کشورهای در حال توسعه، باید تأمین غذای کودکان را به مثابه یک مسئولیت حقوق بشری تلقی کنند، نه صرفاً اقدامی خیریه‌ای یا حمایتی. تحقق این حق نیازمند بازنگری در اولویت‌های اقتصادی، اصلاح نظام‌های تأمین اجتماعی و ایجاد زیرساخت‌های عادلانه برای دسترسی پایدار و ایمن کودکان به غذای مغذی و کافی است. همچنین همکاری نهادهای بین‌المللی، جامعه مدنی و بخش خصوصی در چهارچوب اصل همبستگی جهانی می‌تواند نقش مهمی در ارتقای ظرفیت دولت‌ها ایفا کند.

در پایان می‌توان گفت که «حق بر تغذیه مناسب برای کودکان» صرفاً یک تعهد اخلاقی نیست، بلکه یک تعهد الزام‌آور حقوقی است که دولت‌ها موظفند در پرتو آن، به طور مستمر و هدفمند سیاست‌هایی را طراحی و اجرا کنند که بر کاهش نابرابری‌های ساختاری، تقویت تاب‌آوری خانواده‌ها و تضمین سلامت نسل آینده متمرکز باشد. بررسی تجربه ایران تنها یکی از مثال‌هایی است که نشان می‌دهد تا چه اندازه تحقق این حق در گرو اراده سیاسی، کارآمدی حکمرانی و پایداری سیاست‌های عمومی می‌باشد.

نتیجه‌گیری

تأمین «حق بر تغذیه کودکان» فراتر از یک اقدام خیریه‌ای، تعهدی الزام‌آور و حقوق بشری است که نیازمند گذار به رویکردهای قانونی و پایدار می‌باشد. یافته‌های پژوهش نشان داد که اگرچه جمهوری اسلامی ایران با تدوین اسناد بالادستی و اجرای برنامه‌هایی نظیر «شیوه‌نامه حمایتی کودکان ۶ تا ۵۹ ماهه» و «طرح توزیع شیر در مدارس» گام‌های مثبتی برداشته است، اما این اقدامات به دلیل وابستگی به بودجه‌های ناپایدار و نوسانات اقتصادی، آسیب‌پذیر بوده‌اند. شواهد اخیر حاکی از آن است که شوک‌های خارجی (مانند تحریم و پاندمی) و تورم داخلی، موجب بازگشت نرخ سوءتغذیه در مناطق کم‌برخوردار شده و تداوم طرح‌های کلیدی مانند شیر مدارس را با وقفه مواجه کرده است. لذا ضروری است دولت‌ها با «مصون‌سازی بودجه تغذیه کودکان از کسری‌های عمومی»، نظارت دقیق بر آزمون وسع، و تقویت هماهنگی بین‌بخشی (میان وزارت بهداشت و رفاه)، دسترسی پایدار کودکان به غذای سالم را تضمین کنند. پیشنهاد می‌شود ضمن جرم‌انگاری ترک فعل در تأمین امنیت غذایی، سازوکارهای

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

پایش مستمر وضعیت رشد کودکان در استان‌های ناامن غذایی تقویت گردد.

مشارکت نویسندگان

زهرا حق‌ویسی: جمع‌آوری داده‌ها، جستجوی منابع و نگارش مقاله.

مصطفی فضائلی: نظارت بر مقاله و بازبینی نهایی متن.

علی‌اکبر حق‌ویسی: تجزیه و تحلیل داده‌ها و مشاوره تخصصی.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

بیانیه هوش مصنوعی

در نگارش و انجام این پژوهش، از هوش مصنوعی بهره برده نشده است.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

References

1. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations; 2015.

2. World Health Organization. Malnutrition: SDG Target 2.2. Geneva: WHO; 2025.

3. UNICEF. Nutrition Strategy 2020-30. New York: United Nations Children's Fund; 2020.

4. Raisi A. Message of the Deputy Minister of Health on the Occasion of World Food Day. Tasnim News Agency. 2024. [Persian]

5. Center for Strategic Studies. Food Security Governance of the Islamic Republic of Iran: Key Forces and System of Issues. Tehran: Center for Strategic Studies of the Presidency; 2023. [Persian]

6. Constitution of the Islamic Republic of Iran. 1979. [Persian]

7. Islamic Parliament Research Center. Vision Document of the Islamic Republic of Iran on the Horizon of 1404. Tehran: Islamic Parliament Research Center; 2005. [Persian]

8. Supreme Leader. Notification of General Health Policies. Tehran: Office for the Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Khamenei; 2014. [Persian]

9. Law on the Sixth Five-Year Economic, Social and Cultural Development Plan of the Islamic Republic of Iran (2017-21). 2017. [Persian]

10. Ebrahimgol A. Right to Food: A Prerequisite for the Realization of Other Rights. International Law Review. 2008; 25(39): 221-244. [Persian]

11. Ministry of Health and Medical Education. Executive Guideline for Nutritional Support Program for Children 6 to 59 Months Suffering from Malnutrition in Needy Households (Based on Means Test). Tehran: Ministry of Health; 2023. [Persian]

12. Haghvaysi A, Abdollahi Z, Pouraram H, Mohammadkarimi A, Pourali F, Ebrahimnejad Rafsanjani Z, et al. Food and Nutrition Security in Resilient Economy. Tehran: Andisheh-ye Mandegar Publications; 2017. [Persian]

13. Nikooyeh B, Rasekhi H, Rabiei S, Ghodsi D, Amini M, Yari Z, et al. Alarming High Prevalence of Various Forms of Malnutrition in 24–60 M Children in Sistan-Baluchestan: Needing of Urgent Actions, Tomorrow is Too Late! National Food and Nutrition Surveillance. Iranian J Nutr Sci Food Technol. 2024; 19(2): 23-32. [Persian]

[Downloaded from mail.healthlawjournal.ir on 2026-11-18]

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به انستیتو اخلاق زیستی و حقوق سلامت سینا می‌باشد.